

СЕКЦІЯ 7
ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 336.143.2

Гупало О.Г.
*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Жук О.Б.
*аспірант кафедри економічної теорії
Львівського національного університету імені Івана Франка*

**АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ТА СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНИХ
СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ В УКРАЇНІ**

**ANALYSIS OF DYNAMICS AND STRUCTURE
OF PUBLIC SOCIAL EXPENDITURE IN UKRAINE**

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано динаміку та структуру видатків соціального спрямування у державному бюджеті України за останні роки, у тому числі на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток.

Ключові слова: державний бюджет, соціальна сфера, соціальні видатки, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, видатки на освіту, видатки на охорону здоров'я, видатки на духовний та фізичний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы динамика и структура расходов социальной направленности в государственном бюджете Украины за последние годы, в том числе на социальную защиту и социальное обеспечение, образование, здравоохранение, духовное и физическое развитие.

Ключевые слова: государственный бюджет, социальная сфера, социальные расходы, расходы на социальную защиту и социальное обеспечение, расходы на образование, расходы на здравоохранение, расходы на духовное и физическое развитие.

ANNOTATION

The dynamics and structure of expenditures for social direction in the state budget of Ukraine for the last several years, including social protection and social security, education, health care, spiritual and physical development are researched in the article.

Keywords: state budget, social sphere, social expenditures, expenditures for social protection and social security, expenditures for education, health care expenditures, expenditures for spiritual and physical development.

Постановка проблеми. Питання про належний рівень бюджетного фінансування соціальної сфери протягом тривалого часу залишається досить актуальним. Пасивність влади у створенні умов, що забезпечили б гідне життя та вільний розвиток людини в Україні, призвела в 2014 р. до небачених соціальних-економічних потреб, наслідком яких стала анексія Російською Федерацією Криму та фактична війна на Донбасі. А реформування наявних соціально-економічних відносин, яке почалось під

тиском громадськості, не завжди співпадало з часовими рамками їх необхідності, що призвело до значної соціальної диференціації, падіння рівня життя населення, зниження соціальної захищеності громадян та їхньої невпевненості у майбутньому.

На сьогоднішній день першочерговою проблемою фінансування соціальної сфери як невід'ємної складової частини соціально-економічного розвитку України є незадовільний рівень фінансування з державного бюджету. Загострення бюджетної кризи, зумовлене значною мірою неререформованістю галузей соціальної сфери, відсутністю політичної волі та політичного розуміння необхідності поглиблення та завершення соціальної реформи, супроводжувалося нераціональним та соціально невинуватим використанням наявних обмежених фінансових ресурсів. Отже, стало очевидним, що без проведення глибоких структурних реформ у соціальній сфері подальше покращення загально-економічної ситуації в країні неможливе.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематизація й узагальнення набутого досвіду вченими-економістами нашої держави в останні роки яскраво свідчать, що у сфері управління бюджетними видатками, особливо у соціальному її складнику, дійсно існують достатньо серйозні труднощі, реальною ілюстрацією яких є поступове згортання бюджетних соціальних програм за умов постійного їх недофінансування. На даний момент ця проблематика є досить актуальною та важливою для українського народу, тому залишається предметом досліджень таких вітчизняних учених-економістів, як: В.Д. Базилевич, О.В. Безкровний, О.О. Бендасюк, О.Д. Василик, Н. М. Внукова, В.В. Деріга, Л.А. Дробозіна, В.І. Кравченко, А.С. Крупнік,

Т.Ф. Куценко, Е.М. Лібанова, Г.С. Лопушняк, І.М. Михайловська, О.В. Неліпович, О.М. Палій, В.А. Скуратівський, А.П. Шевчук, С.І. Юрій, Ю.Д. Юрченко та ін. У своїх працях усі вищезазначені вчені висвітлюють основні тенденції і напрями практичної реалізації соціальної функції бюджетної політики в Україні тією чи іншою мірою та з точки зору її різних аспектів.

Мета статті полягає в аналізі бюджетного фінансування соціальної сфери економіки України за період 2010–2015 рр. та визначенні на його основі ефективності здійснених соціальних видатків у державі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілком очевидним є те, що видатки соціального спрямування займають провідне місце у видатках бюджетів України всіх рівнів, зокрема в основному фінансовому плані нашої держави (рис. 1). Це пов'язано насамперед із тим, що галузі соціальної сфери активно впливають на збільшення обсягу ВВП, прискорення науково-технічного прогресу, зростання продуктивності праці, підвищення кваліфікації робочої сили і є одним із важливих факторів зростання ефективності виробництва. Як видно з табл. 1, частка видатків на соціальний захист та соціальну сферу у структурі усіх видатків державного бюджету України зменшилася на 10,6% – з 36,9% у 2010 р. до 26,3% у 2015-му, хоча обсяг державних соціальних видатків за досліджуваний період зріс на 39,9 млрд. грн., або на 35,6%, з 112,1 млрд. грн. до 152,0 млрд. грн. відповідно. Таким чином, за період 2010–2015 рр. посилювалась негативна тенденція зниження частки видатків соціального спрямування у структурі усіх видатків державного бюджету. Позитивні зрушення спостерігаємо лише у 2013 р., де частка таких видатків порівняно з попереднім роком зросла на 3,2%.

Варто зазначити, що протягом 2010–2015 рр. не спостерігалось й стійкого зростання обсягів видатків соціального спрямування: зниження цього показника порівняно з попереднім роком відбувалось у 2011 і 2014 рр., зокрема відхилення показників у 2011 р. від 2010-го становило

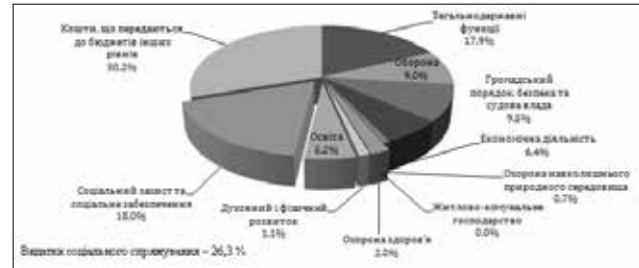

Рис. 1. Структура видатків державного бюджету України в 2015 р. у розрізі функціональної класифікації, %

Джерело: складено на основі [1]

7,3 млрд. грн., або 6,5%, а в 2014 р. від 2013-го – 12,8 млрд. грн., або 9,3%. Порівняно з 2014 р. видатки соціального спрямування в 2015 р. зросли на 27,3 млрд. грн., або 21,9%, що, сподіваємося, стане початком позитивної тенденції у ході стабілізації бюджетної системи України.

За період 2010–2015 рр. питома вага видатків соціального спрямування державного бюджету у ВВП коливалася в межах від 7,7% (у 2015 р.) до 10,4% (у 2010 р.) (рис. 2). Динаміка цього показника за досліджуваний період указує на його зменшення на 2,7%.

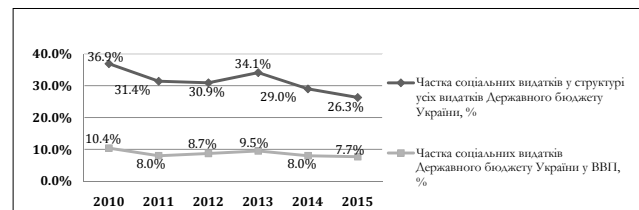

Рис. 2. Частка соціальних видатків у структурі видатків державного бюджету України та у ВВП за 2010–2015 рр., %

Джерело: складено на основі [1; 2]

Питома вага соціальних видатків у структурі усіх видатків державного бюджету за 2010–2015 рр. становила від 26,3% (у 2015 р.) до 36,9% (у 2010 р.) і мала тенденцію до скорочення, що пов'язано із «замороженням» на від-

Таблиця 1
Аналіз структури соціальних видатків державного бюджету України за 2010–2015 рр. у розрізі функціональної класифікації, млрд. грн.

Рік	Всього видатків б-ту, млрд. грн.	Охорона здоров'я		Освіта		Духовний і фізичний розвиток		Всього на соціальну сферу		Соціальний захист і соціальне забезпечення		Всього на соціальний захист та соціальну сферу	
		млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
2010	303,6	8,8	2,9	28,8	9,5	5,2	1,7	42,8	14,1	69,3	22,8	112,1	36,9
2011	333,5	10,2	3,1	27,2	8,2	3,8	1,1	41,3	12,4	63,5	19,1	104,8	31,4
2012	395,7	11,4	2,9	30,2	7,6	5,5	1,4	47,1	11,9	75,3	19,0	122,3	30,9
2013	403,5	12,9	3,2	30,9	7,7	5,1	1,3	48,9	12,1	88,5	21,9	137,5	34,1
2014	430,2	10,6	2,5	28,7	6,7	4,9	1,1	44,1	10,3	80,6	18,7	124,7	29,0
2015	576,9	11,5	2,0	30,2	5,2	6,6	1,1	48,3	8,4	103,7	18,0	152,0	26,3

Джерело: складено на основі [1]

повідному рівні соціальних гарантій та допомог в умовах глибокої економічної стагнації та загрозою дефолту в Україні.

Таким чином, обсяг видатків соціального спрямування державного бюджету України є значно нижчим, ніж відповідний показник у країнах – членах Європейського Союзу. Якщо Швеція, Франція та ФРН витрачають на соціальні виплати до третини ВВП, то в Україні аналогічний показник у 2015 р. становив лише 26,3%.

Аналіз динаміки зростання видатків соціального спрямування порівняно з динамікою зростання ВВП за період 2010–2015 рр. виявляє цікаву закономірність (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка темпів приросту державних соціальних видатків порівняно з ВВП за 2010–2015 рр., %

Джерело: складено на основі [1; 2]

Так, починаючи з 2011 р. динаміка темпів приросту ВВП набуває форми дуги, де фаза депресії настає в 2013 р. (3,3%), поступово переходячи в 2014 р. у фазу поживавлення (7,7%) та в 2015 р. завершується фазою піднесення із приростом ВВП у 26,3%. На відміну від приросту ВВП динаміка темпів приросту державних соціальних видатків за досліджуваний період

характеризується двома економічними циклами: фаза депресії спостерігалася у 2011 р. (-6,5%) та в 2014 р. (-9,3%) з одночасним піднесенням у 2012 та 2015 рр. – 16,7% і 21,9% відповідно. Лише в 2015 р. видатки соціального спрямування зростали більш-менш синхронно з показниками ВВП, досягнувши найбільшого значення за цей період. Так, приріст видатків соціального спрямування держбюджету України становив 21,9% проти -9,3% у 2014-му. Водночас приріст ВВП збільшився на 18,6% – із 7,7% до 26,3%.

Як відомо, найбільшою видатковою статтею державного бюджету України є стаття «Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення», яка за обсягом фінансування випереджає такі видаткові статті, як: «Загальнодержавні функції», «Громадський порядок, безпека та судова влада», «Економічна діяльність», «Освіта», «Оборона», «Охорона здоров'я» та ін. (рис. 1). Так, співвідношення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення до вищеперерахованих видаткових статей державного бюджету в 2015 р. становило 1:0,99; 1:0,53; 1:0,5; 1:0,36; 1:0,29 та 1:0,11 відповідно. Тобто на кожну гривню, що спрямована на фінансування соціального захисту та соціального забезпечення населення України, припадає, наприклад, 36 коп. та 11 коп., спрямованих на фінансування освіти та охорони здоров'я відповідно.

Найбільшу частку в загальній сумі видатків держбюджету України видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення населення становили в 2010 р. – 22,8% та в 2013 р. – 21,9%, найменшу – у 2014 та 2015 рр. – 18,7% і 18% відповідно (табл. 1).

Аналізуючи бюджетне фінансування соціального захисту населення в 2010–2015 рр., спостерігаємо зростання його обсягу на 34,4 млрд. грн., або 49,6%, з 69,3 млрд. грн. у 2010 р. до 103,7 млрд. грн. у 2015 р. Слід зазначити, що в період 2010–2015 рр. не спостерігалось стійке зростання обсягів видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення: зниження цього показника порівняно з попереднім роком відбувалось у 2011 і 2014 рр., зокрема відхилення показників у 2011 р. від 2010 р. становило 5,8 млрд. грн., або 8,3%, а в 2014 р. від 2013-го – 8 млрд. грн., або 9%. У період 2011–2013 рр. відбувалось зростання обсягу фінансування соціального захисту до рівня 88,5 млрд. грн., що свідчить про зростання пріоритетності соціальних видатків державного бюджету з метою покращення матеріального становища населення, вирішення основних соціальних проблем та підтверджує тезу про соціальну спрямованість бюджетної політики держави. Вже в наступному 2014 р. видатки державного бюджету на дану статтю скоротилися до 80,6 млрд. грн., що зумовлено політичними подіями в Україні на протязі цього року, а саме анексією АР Крим та військовими діями в окремих районах Донецької та Луганської областей. Отже, фінансування соціального захисту населення на цих територіях не проводиться.

Цікавим є показник обсягу видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення відносно ВВП. Графічно результати такого порівняння показано на рис. 4.

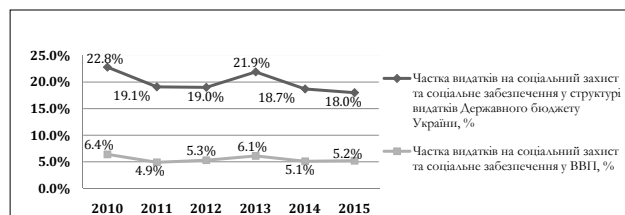

Рис. 4. Частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у структурі видатків державного бюджету України та у ВВП за 2010–2015 рр., %

Джерело: складено на основі [1; 2]

За цим показником обсяг видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в 2010 р. був найбільшим за весь період, який охоплює даний аналіз. Так, 2010 р. видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення становили 6,4% ВВП. У 2011 р. бюджетна політика уряду, спрямована на регіональне економічне зростання та збільшення фінансової самодостатності місцевих бюджетів, призвела до збільшення видатків на надання трансфертів місцевим бю-

джетам (на 17,1 млрд. грн., або 22%) та видатків на економічну діяльність (8,7 млрд. грн., або 24,3%), а отже, до скорочення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення до 19,1% від усіх видатків держбюджету України, що становило 4,9% ВВП. В умовах нестабільності світової економіки та погіршення зовнішньої кон'юнктури бюджетна політика уряду в 2012 р. була спрямована на підтримку та розвиток економіки (видатки на економічну діяльність збільшилися на 4,6 млрд. грн., або на 10,3%), а також на підготовку та успішне проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу (6,4 млрд. грн.). Однак пріоритет надавався видаткам на поточні трансферти органам державного управління інших рівнів, виплату пенсій і допомог та виплату заробітної плати з нарахуваннями, на які було спрямовано 67,2% коштів держбюджету, або 245,9 млрд. грн. Як наслідок, видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли на 0,4% порівняно з 2011 р. і становили 5,3% ВВП, або 19% усіх видатків Держбюджету. У 2013 р. уряд України визначив своїм пріоритетом інноваційно-інвестиційний розвиток, не забуваючи про підвищення стандартів життя і добробуту своїх громадян. Так, порівняно з попереднім роком видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення збільшилися на 13,2 млрд. грн., або на 17,5%, таким чином, зросли на 0,8% і становили 6,1% ВВП, або 21,9% усіх видатків держбюджету України.

2014 р. став роком суттєвих змін політичної системи, соціально-економічних потрясінь та єдності українського народу у боротьбі з російським окупантом за свою державність. Бюджетна політика цього року була спрямована на зниження податкового навантаження, підтримку галузей оборонної промисловості, утримання на економічно безпечному рівні бюджетного дефіциту та рівня державного боргу. Порівняно з попереднім роком більше коштів було спрямовано на оборону, а також громадський порядок, безпеку і судову владу – відповідно на 12,5 млрд. грн., або 84,4%, та 5,4 млрд. грн., або 13,8%, що зумовлено проведенням невідкладних заходів із забезпечення національної безпеки, антитерористичної операції, інших спеціальних заходів і забезпечення правопорядку на державному кордоні. Наслідком цього є скорочення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення майже на 8 млрд. грн., або 9%, що, своєю чергою, призвело до зниження частки таких видатків у структурі видатків держбюджету України та у ВВП на 3,2% і 1,0% – до 18,7% і 5,1% відповідно. У 2015 р. продовжувалась подібна негативна тенденція, але уряду вдалось частково її покращити. Вимушене зростання видатків на загальнодержавні функції та оборону на 37,3 млрд. грн., або 56,7%, та 24,6 млрд. грн., або в 1,9 рази (у т. ч. на забезпечення діяльності Збройних Сил України, підготовку військ, розвиток озброєння

і військової техніки – на 21,3 млрд. грн., або в 3,5 рази) відповідно, не вплинули на збільшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення на 23,1 млрд. грн., або 28,7%. Частка таких видатків у структурі всіх видатків держбюджету хоча і зменшилася на 0,7%, але щодо ВВП зросла на 0,1%, становивши 5,2%. Таке «вимушене» зростання державних соціальних видатків спричинене зростанням обсягів видатків на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України, наданням щомісячної адресної допомоги громадянам, які переміщуються з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції, та відшкодуванням витрат, пов'язаних з їх тимчасовим проживанням, а також інвалідів у санаторіях. І воно надалі продовжуватиметься, поки українська влада не активізує виконання умов, що забезпечили б досягнення європейських стандартів якості життя та загальнолюдських цінностей, утвердження в суспільстві засад соціальної справедливості та соціальної захищеності. Останнє, своєю чергою, стане впливовим фактором для припинення збройного протистояння на сході держави, панування миру та злагоди по всій Україні.

Дослідження складу і структури видатків держбюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення у розрізі функціональної класифікації дає підстави констатувати, що найбільша частка фінансування за видатковою статтею «Соціальний захист та соціальне забезпечення» впродовж 2010–2015 рр. припадала на категорію громадян, які мають право на різні види соціального захисту: пенсіонерів, сім'ї, дітей та молодь, інші категорії населення. Найбільшою за обсягом видатків є категорія пенсіонерів: 2010 р. обсяг фінансування за статтею «Соціальний захист пенсіонерів» становив 64,1 млрд. грн., або 92,5% усіх видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, а вже в 2015 р. зазначена категорія бюджетних видатків становила 94,8 млрд. грн., або 91,4% усіх видатків за цією статтею. Тобто протягом 2010–2015 рр. спостерігаємо зменшення частки видатків на соціальний захист пенсіонерів на 1,1%, хоча обсяг фінансування за цією статтею збільшився на 30,7 млрд. грн., або 42,6% [3]. Значна частка цієї категорії у структурі інших видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення пояснюється передусім зростанням частки людей пенсійного віку в загальній структурі населення України.

Показовим є той факт, що в 2015 р. видатки на соціальний захист пенсіонерів із держбюджету України становили 4,8% ВВП, тоді як сумарні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення становили 5,2% ВВП.

Аналізуючи динаміку видатків на освіту, слід наголосити на негативній тенденції щодо зниження частки таких видатків у структурі видатків держбюджету України (табл. 1). Так, протягом 2010–2015 рр. частка видатків на осві-

ту зменшилася на 4,3% – із 9,5% до 5,2%, хоча обсяг їх фінансування зріс на 1,4 млрд. грн., або 4,8%, – із 28,8 до 30,2 млрд. грн. Порівняно з 2014 р. видатки на освіту у 2015 р. зросли на 1,5 млрд. грн., або 5,2%.

Що стосується структури видатків держбюджету України на освіту, то переважна частка бюджетних коштів у 2015 р. спрямовувалась на фінансування вищої освіти (92,6% бюджетних асигнувань на освіту), післядипломної освіти (1,95%), загальної середньої освіти (0,63%), професійної технічної освіти (0,4%) та дошкільної освіти (0,3%). Решту коштів (4,07%) було витрачено на фінансування фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері освіти (2,25%), програм матеріального забезпечення навчальних закладів (0,86%), інших закладів та заходів у сфері освіти (0,66%) та позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми (0,3%) [3].

За період 2010–2015 рр. найбільше видатків виділялося на вищу та професійно-технічну освіту. Однак частка видатків на професійно-технічну освіту у структурі видатків Держбюджету на освіту у 2011 р. порівняно з 2010 р. зменшилася більше ніж у 3,7 рази – з 14,34% до 3,82%. Таке суттєве зниження частки зазначених видатків пояснюється передачею фінансування професійно-технічної освіти з держбюджету на місцевий рівень.

Закон України «Про освіту» [4] чітко визначає відсоток ВВП на освіту. Так, відповідно до статті 61 цього Закону, держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не менше 10% ВВП. Сьогодні досить складно назвати точні цифри рівня фінансування освіти, однак усім зрозуміло, що держава Україна не виконує цієї соціальної гарантії. Так, у 2015 р. на освіту із Зведеного бюджету України витрачено 5,8% від ВВП проти 7,4% у 2010 р.

В Україні в 2015 р. видатки держави на освіту одного жителя країни становили 2 660 грн., або майже 122 дол. США (21,84 грн./ дол.).

Щодо галузі охорони здоров'я, то її стан також залишається на незадовільному рівні, що здебільшого є результатом недостатнього фінансування галузі. Так, за період 2010–2015 рр. частка видатків державного бюджету на охорону здоров'я зменшилася на 0,9% – із 2,9% до 2%, обсяг їх фінансування зріс на 2,7 млрд. грн., або на 30,7%, з 8,8 до 11,5 млрд. грн. Порівняно з 2014 р. видатки на охорону здоров'я в 2015 р. зросли на 0,9 млрд. грн., або на 8,2%. Та цього й досі не вистачає для надання мінімального набору послуг українцям. За світовими дослідженнями, необхідність у первинній допомозі є найбільшою, дещо менша потреба у спеціалізованій медичній допомозі й найменша – у високоспеціалізованій. В європейських країнах на менш витратну первинну допомогу припадає 80–90% фінансових ресурсів із держбюджету. В Україні ж спостерігається зовсім інша ситуація: 80% коштів із держ-

бюджету припадає на стаціонарну допомогу, 15% – на амбулаторно-поліклінічну допомогу, а на первинну залишається лише 5%.

Що стосується структури видатків держбюджету України на охорону здоров'я, то впродовж 2010–2015 рр. найбільша частка бюджетних коштів спрямовувалась на фінансування лікарень та санаторно-курортних закладів (у середньому 49%, із 39,1% у 2015 р. до 53,2% у 2013 р.) та іншої діяльності у сфері охорони здоров'я (в середньому 25,2%, із 16,9% у 2010 р. до 41,8% у 2015 р.), дещо менша – на фінансування санаторно-профілактичних та протиепідемічних заходів і закладів (у середньому 14,6%, із 8,3% у 2013 р. до 23,3% у 2010 р.), найменша – на утримання поліклінік, амбулаторій, швидкої і невідкладної допомоги (у середньому 8%, із 5,8% у 2012 р. до 12,7% у 2013 р.) та фінансування фундаментальних та прикладних досліджень і розробок у сфері охорони здоров'я (у середньому 3,1%, із 2,6% у 2013 р. до 3,6% у 2015 р.) [3].

За законодавством України про охорону здоров'я (стаття 12) ця галузь, як і освіта, має забезпечуватися бюджетними асигнуваннями в розмірі не менше 10% ВВП [5]. Однак незважаючи на збільшення обсягів видатків бюджетів України на охорону здоров'я, питома вага таких видатків у відсотках до ВВП постійно знижується. Так, у 2015 р. вона становила 3,6%, проти 4,3% у 2013 р. Цей показник залишається нижчим порівняно з країнами – членами Європейського Союзу та не забезпечує на 100% потребу вітчизняної галузі охорони здоров'я у фінансових ресурсах. Унаслідок цього погіршується якість медичних послуг та зменшується їх доступність у першу чергу для малозабезпечених верств населення.

За оцінкою ВООЗ, у 2015 р. в Україні видатки держави на охорону здоров'я одного жителя країни становили 1 654 грн., або майже 76 дол. США (21,84 грн./ дол.), тоді як у розвинутих європейських країнах цей показник становив 1 546 дол. США, а в середньому по світу – 478 дол. США.

Що стосується духовного та фізичного розвитку, то на сьогодні для більшості закладів, організацій і навіть підприємств культури та спорту державної та комунальної власності головним джерелом фінансових надходжень залишаються бюджетні кошти. Це робить процес функціонування духовного та фізичного розвитку в Україні доволі вразливим до фінансових труднощів держави. Заклади культури та спорту знаходяться в критичному стані, витрати на них у 2015 р. становили: із державного бюджету – 1,1%, а з місцевого – 3,4% проти 1,7% і 4% у 2010 р. відповідно.

Ігнорування державою необхідності підтримки культурної сфери призводить до деморалізації суспільства та зростання злочинності. У 2015 р. з усіх джерел фінансування фізичної культури та спорту на одну особу припадало 378 грн. (17,3 дол. США), а з державного бю-

джету – лише 154 грн. (7,1 дол. США). Ці суми є мізерними, особливо якщо зважати на те, що основні фонди палаців спорту майже повністю амортизовані та підлягають капітальному ремонту, а державних стадіонів майже не залишилось. Однак спостерігалися деякі позитивні зрушення у цій сфері. Так, у 2015 р. стадіон «Арена Львів» вийшов на стан беззбитковості, погасивши 2,5 млн. грн. боргів та втричі збільшив свої доходи.

За період 2010–2015 рр. частка видатків державного бюджету на духовний та фізичний розвиток зменшилася на 0,6% – із 1,7% до 1,1%, обсяг їх фінансування зріс на 1,4 млрд. грн., або на 27%, – з 5,2 до 6,6 млрд. грн. Порівняно з 2014 р. видатки на духовний та фізичний розвиток не змінилися і становлять 1,1 млрд. грн.

Аналіз структури видатків із державного бюджету на духовний та фізичний розвиток за 2010–2015 рр. показує, що чільне місце займають видатки на фізичну культуру і спорт (із 36,1% у 2012 р. до 55,1% у 2015 р.), культуру та мистецтво (із 26,7% у 2010 р. до 41,5% у 2013 р.). Частка видатків на засоби масової інформації у структурі видатків на духовний та фізичний розвиток за досліджуваний період коливалася від 16,6% у 2014 р. до 25,3% у 2011 р. Порівняно з 2014 р. частка таких видатків зросла на 0,2% – до 16,8% [3].

Висновки. Ця, на перший погляд, позитивна динаміка бюджетного фінансування соціальної сфери, а саме істотне збільшення видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, освіти, охорону здоров'я, а також на духовний і фізичний розвиток, не розв'язує всіх нагальних проблем, оскільки попри значний обсяг соціальних видатків якість соціальних послуг та інших заходів соціального захисту в Україні досі залишається відносно низькою порівняно з іншими країнами, а соціальні потреби найбільш уразливих категорій населення не задовольняються достатньою мірою. До того ж поступове збільшення обсягів видатків соціального спрямування за досліджуваний період носить інфляційний характер, що невідчутно відбивалося на добробуті цих категорій та населення в цілому.

Водночас зауважимо, що перманентне зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення за рахунок як коштів держбюджету, так і місцевих бюджетів, може викликати у населення споживацькі настрої та

не спонукати їх до забезпечення якісного рівня життя за рахунок власної праці. Зазначене підтверджує О.Б. Снісаренко: «...упродовж тривалого часу головний акцент робиться на підвищенні соціальних трансфертів ... що неминуче руйнує мотивацію активної поведінки на ринку праці. Через це соціальні трансферти називають непродуктивними видатками» [6, с. 302].

Насамкінець зазначимо, що держава Україна не забезпечує бюджетні асигнування на освіту та охорону здоров'я в розмірі не менше 10% ВВП, а частка всіх видатків соціального спрямування як у структурі держбюджету України, так і у ВВП, щороку скорочуються до мінімуму. За такої ситуації доречними є слова лауреата Нобелівської премії академіка Жореса Алфьорова: «...громадянином можна бути, коли держава турбується про своїх громадян. Але якщо громадянина змушують платити за освіту і медичне обслуговування, пенсію накопичувати із власних коштів, житло та комунальні послуги оплачувати повністю за ринковою ціною, то навіщо мені така держава?! З якого дива я повинен ще сплачувати податки й утримувати божевільну армію чиновників? Я завжди на всіх рівнях говорив, що охорона здоров'я, освіта і наука повинні забезпечуватися з бюджету. Якщо держава звалює цю турботу на нас самих, нехай зникне, нам буде набагато легше!».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційний сайт Рахункової палати України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ac-rada.gov.ua/>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.
4. Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
5. Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
6. Снісаренко О.Б. Аналіз рівня та якості фінансування соціально-культурної сфери у контексті індексу людського розвитку / О.Б. Снісаренко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 2. – С. 5–19.